

20.11.2018

EOAK/559/2018

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen

ENNAKKOÄÄNESTYKSEN VAALIJÄRJESTELYT LOHJAN KAUPUNGISSA

1 ASIA

Määräsin kaksi eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiestä suorittamaan 22.1.2018 ennalta ilmoittamattoman tarkastuksen satunnaisesti valituissa presidentinvaalin ennakkoäänestyspaikoissa.

YK:n vammaissopimuksen ratifioinnin myötä eduskunnan oikeus- asiamiehestä on tullut osa yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaista rakennetta, jonka tehtävänä on edistää, suojella ja seurata vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. Tämän vuoksi oikeusasiamies kiinnittää tarkastuksilla erityistä huomiota muun muassa vammaisten henkilöiden osallistumisen mahdollisuuksiin sekä toimitilojen esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyviin seikkoihin. Vammaisyleissopimuksen 29 artikla koskee nimenomaisesti osallistumista poliittiseen ja julkiseen elämään.

Ennalta ilmoittamattoman tarkastuksen tavoitteena oli selvittää ennakkoäänestyspaikkojen esteettömyyttä ja saavutettavuutta sekä tilojen yleistä järjestystä ja äänestystapahtuman sujuvuutta. Tarkastuksessa todetut havainnot ja sovellettavat oikeusohjeet ovat tämän päätöksen liitteenä olevassa tarkastuspöytäkirjassa (EOAK/166/2018).

Lohjan kaupungissa tarkastettava ennakkoäänestyspaikka oli K-Citymarket (Ojamonharjuntie 61, Lohja). Ennakkoäänestyspaikassa havaittiin tarkastuspöytäkirjassa todettuja puutteita.

Edellä todetun johdosta otin eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 4 §:n nojalla omasta aloitteestani tutkittavaksi, oliko ennakkoäänestyspaikkojen vaalijärjestelyt toteutettu asianmukaisesti.

2 SELVITYS

Oman aloitteeni johdosta hankittiin Lohjan keskusvaalilautakunnan selvitys ja kaupunginhallituksen lausunto. Niissä todettiin seuraavaa.

Lohjan keskusvaalilautakunta kokouksessaan 8.3.2018 § 7 päätti antaa pykälätekstissä esitetyt vastineet oikeusasiamiehen selvityspyyntöön, päätti lähettää päätöksen tiedoksi kaupunginhallitukselle, päätti lähettää päätöksen oheismateriaaleineen tiedoksi vammaisneuvostolle ja päätti edellyttää, että esteettömät äänestyskopit laitetaan mahdollisimman pikaisesti tilaukseen.

Keskusvaalilautakunnan selvityksen mukaan kaupungin tilahallinnolta on päätetty tilata seuraaviin vaaleihin esteettömiä äänestyskoppeja pyörätuoleilla liikkuville äänestäjille. Esteettömiä äänestyskoppeja on tarkoitus sijoittaa kaupungin jokaiseen ennakkoäänestyksen ja vaalipäivän äänestyspaikkaan. Internetistä on selvitetty Kynnys ry:n nimissä esitetyn esteettömän äänestyskopin rakennepiirustukset.

Varsinaista vaalipäivää varten hankittiin suuret kankaiset peitteet, joita käyttämällä voidaan turvata vaalisalaisuus liikuntaesteisille. Peitteiden käyttö opastettiin vaalilautakuntien vaalikoulutuksessa.

Keskusvaalilautakunnan sihteeri on pyytänyt vastinetta eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian raportissa mainituista havainnoista ennakoäänestyspaikkojen vaalitoimitsijoilta ja ennakoäänestysvirkailejoilta sekä myös varsinaisen vaalipäivän vaalilautakuntien puheenjohtajilta ja lautakuntien jäseniltä. Vastaavasti tilahallinnolle on annettu ennakkotieto uusien äänestyskoppien tarpeista mittoineen.

Ennakoäänestyksen toimitsijoilta on saatu seuraavia kommentteja:

K-Citymarket: Citymarketin äänestyspaikalla ei ollut pyörätuolilla tulevaa äänestäjää varten vanerilevyä syliin laitettavaksi. Ennakoäänestysvirkaileija soitti tarkastuksen ollessa käynnissä keskusvaalilautakunnan sihteerille ja kertoi levyn puuttumisesta ja levy luvattiin toimittaa paikalle. Levy ei kuitenkaan valitettavasti ehtinyt paikalle tarkastajien läsnä ollessa. Tästä syystä raportissa kommentoitiin, etteivät voineet todeta onko levy riittävä.

Pyörätuolilla liikkeellä ollut tarkastaja kommentoi myös kopin olevan hieman kapea, ettei hän kunnolla mahdu koppiin ja kiinteä kirjoitusalue on hänelle liian korkealla. Tämän vuoksi hän myös kommentoi, ettei koppi ollut esteetön.

Ensimmäisenä ennakoäänestyspäivän aamuna täydennettiin vielä äänestyspaikan löytymistä erillisillä viitoituksella ja opasteella. Lisäksi pyörillä oleva viitoitus asetettiin osoittamaan äänestyspaikkaa. Ulkona ei ollut äänestyspaikasta erillistä viitoitusta tai ilmoitusta mutta tuulikaapista jo sellainen löytyi. Kauppakeskuksen info kuulutti ennakoäänestystoimitsijoiden pyynnöstä ennakoäänestyspaikan sijainnista apteekin vieressä.

Ennakoäänestyspaikalle toimitetuista tavaroista puuttui vanerilevy, jota tarvitsivat pyörätuolilla äänestämään tulijat, mutta se korvattiin kauppakeskuksesta saadulla valkoisella tukevalla pähkylälevyllä. Äänestäjät kokivat sen toimivaksi, ja äänestyskoppina käytettiin vasemmanpuoleista koppia, joka oli lähes alas asti suojattu.

Rollaattorilla äänestämään tuleville osoitettiin äänestyskoppi ja monet heistä eivät tarvinneet kirjoitusalueita, vaan ylsivät kirjoittamaan äänestysnumeron vaikeuksista, kun istuivat rollaattorinsa penkillä. Jonojen muodostuessa äänestyskoppien luokse saakka, valvottiin, että vaalisalaisuus säilyy, kääntämällä koppia eri asentoon.

Lohjan äänestyskopit kuitenkin täyttävät esteettömyyden paremmin kuin monen vertailukunnan kopit, koska äänestyskoppien alaosat on levytetty. Monissa paikoissa vain yläosa on levytetty.

Kauppakeskuksissa kävi muutama pyörätuolilla liikkunut äänestäjä, eikä keneltäkään ole tullut palautetta äänestyskoppien käytöstä.

Prisma: Ei erityistä huomioitavaa, helppo ja keskeinen sijainti myös esteettömyysnäkökulmasta.

Pusula, Pusulan koulu: Pusulan ennakoäänestyspaikassa ei ole ollut ongelmia tai toiveita asiaan liittyen. Liikuntaesteiset pääsivät äänestämään ongelmitta. Äänestyskopeista toisessa on pidemmät seinämät. Jos joku puute halutaan todeta, niin eteistilassa ei ole inva-wc:tä, vain tavalliset wc-tilat. Tästä ei ole kuitenkaan tullut palautetta äänestäjiltä.

Virkkala, Sammatti ja Mäntynummi; Virkkalan kirjasto, Sammatin koulu ja Mäntynummen kirjasto: Virkkalassa, Sammatissa ja Mäntynummella ei ollut mitään ongelmia esteettömyyden puitteissa. Jokaisessa paikassa oli toinen äänestyskoppi sellainen, joka oli lähes alas asti varneroitu. Virkkalassa ja Mäntynummella kävi äänestäjiä myös pyörätuolilla, eikä mitään ongelmia ollut. Erityistä kiitosta sai Sammatin koulun esteettömyys suhteessa aiempaan kirjaston tilaan.

Vaalipäivän äänestyspaikkojen osalta on saatu seuraavia kommentteja:

Alue 4: Metsola-Keskilohja, Ojaniitun koulu: Metsolan alueella ei koko päivänä tarvittu suojapeitettä pyörätuolia käyttäville äänestäjille.

Alue 5; Ventelä-Immula, Mäntynummen yhtenäiskoulu: Ei ilmennyt mitään ongelmia esteettömyyden suhteen. Vaalipeitteiden käytölle ei ollut tarvetta.

Alue 6; Moisio; Kaupungintalo Monkola: Kaupungintalo Monkolassa oli käytössä kirjoitus-alusta sekä erillinen vaalipeite, jonka voi nostaa suojaksi. Haasteeksi tuli, kun pyörätuolilla liikkuva tuli äänestämään. Kaksi vaalivirkailijaa meni avustamaan ja nosti vaalipeitteen eteen siten, että äänestäjä oli peitteen takana. Toinen vaalivirkailijoista, joka piti peitettä, yritti myös samalla pitää kirjoitus-alustaa paikallaan, jotta äänestäjä saisi merkintänsä tehtyä. Kyseisessä pyörätuolissa oli hankalan malliset käsinojat, ja kirjoitus-alustaa oli vaikea pitää tasolla. Alusta putosikin kertaalleen lattialle. Ehdotettiin, että kaupunki teettäisi sellaiset äänestyskopit, jossa olisi säädettävä kirjoitus-alusta ja takaseinä kokonaan peitossa, jotta alustan nostaminen ja laskeminen olisi mahdollista. Niitä voisi olla vaikka yksi jokaisessa äänestyspaikassa.

Alue 7; Karjalohja, Karjalohjan koulu: Kommenttina tulevaa varten: On aiemmin toimittu siten, että vaalikopin alaosan ympärille on kiinnitetty ruskeaa paperia, jolloin äänestys voi tapahtua kopissa, eikä tapahtuma näy, vaikka äänestäjä istuisi pyörätuolissa ja käyttäisi erillistä sylissä pidettävää alustaa. Karjalohjan koululla ei käynyt sellaista äänestäjää, jonka kohdalla tätä olisi pitänyt pohtia.

Alue 9; Mäntynummi-Lieviö, Muijalan koulu: Muijalassa oli pöytiä käytössä ja tehtiin erikseen yhdestä pöydästä (ja toinen pöytä poikittain näköesteeksi) oma soppa, johon pääsisi pyörätuolilla äänestämään ja pystyisi kirjoittamaan pöydän päällä, joten peitettä ei tarvittu, eikä erillistä alustaa. Yhtään pyörätuolilla liikkunutta äänestäjää ei käynyt. Asia oli kuitenkin hoidossa ja oltiin varauduttu hyvin.

Alue 10; Sammatti, Sammatin koulu: Sammatissa ei tarvittu koko päivänä peitettä tai mitään muutakaan erityisjärjestelyjä äänestyskoppien käytössä, ei siis mitään ongelmia esteettömyyden toteutumisessa kaikkien äänestäjien kohdalla.

Esityslistan lähettämisen jälkeen keskusvaalilautakunnan sihteeri oli saanut vielä vaalilautakuntien puheenjohtajilta seuraavia tarkennuksia, jotka merkittiin pöytäkirjaan tiedoksi:

Ennakkoäänestys:

K-Citymarket: Suurin haaste on äänestyskopin koko sekä kirjoitustason korkeus. Pyörätuoli / sähkömopo ei mahtunut äänestyskopin sisälle. Koppi oli liian kapea ja sivuilta liian lyhyt. Koska pyörätuolilla liikkuva ei yltänyt kirjoitustasolle, piti hänen kirjoittaa äänestyslipukkeeseen numero sylissä. Vaalivirkailija pystyi antamaan kylläkin suojaa isolla pahvilla, joka äänestyspaikalla oli. Lisäksi sylissä pidettävä levy oli melko hankala käyttää, mikäli äänestäjä ei sitä itse pystynyt pitämään tiukasti paikoillaan. Sekä levy että äänestyslippu liikkuvat ja kynäkin pitäisi vielä kätevästi laittaa. Kun vaaliavustaja tarvitsi kaksi kättä lisäseinän eli pahvilevyn pitämiseen, ei homma kaikilta osin oikein toiminut.

Uusista hankittavista äänestyskopeista toinen olisi hyvä olla suurempi. Kun koppi olisi leveämpi ja sivuilta hieman pidempi, mahtuisi äänestäjä äänestyskopin suojaan myös pyörätuolilla. Lisäksi kyseisessä kopissa kirjoitustaso olisi alempana, jolloin istuja ylettyisi siihen myös. Tällaista invakoppia voisi käyttää kuka vaan, joskin pitkä ihminen ehkä hieman joutuisi kumartumaan kirjoittaessaan numeron lipukkeeseen. Uusimalla yhden äänestyskopin jokaiseen äänestyspaikkaan ongelma ratkeaisi. Samalla tulisi ratkaista se tilanne, mikäli äänestäjä saapuu paikalle invamopolla ja varmistaa hänen liikkuminen vaalihuoneistossa.

Prisma: Kauppakeskus Prismassa ei ollut esteettömyyden näkökulmasta ongelmaa. Koppi oli tosin vähän kapea, mutta Prismassa koppeja suojaamassa oli verhot, jotka vedettiin pyörätuolissa istuvan ympärille. Näin hän kykeni äänestämään suojassa. Myös kaksi koppia olivat hieman liian lähekkäin, jolloin pyörätuoliasiakkaan äänestäessä toisessa kopissa ei voinut äänestää, koska koppeja piti siirtää. Tulevia vaaleja ajatellen Prisman tila oli hieman liian kapea ja pieni. Tämä täytyisi kauppiaan kanssa neuvotellen ratkaista.

Varsinainen vaalipäivä:

Alue 1: Kirkniemi-Kirkonkylä:

Ristin koululla kävi kolme sellaista äänioikeutettua, jotka tarvitsivat esteettömän äänestyspaikan. Oli valmistettu peitteestä sekä kotoa tuodusta remonttipahvin palasesta varsinaisten äänestyskoppien väliin oman tilan. Tuossa paikassa oli tavallinen matala pöytä, jonka reunoille niitattiin pahvi; ja huopa oli niitattu pöydän eteen. Kun äänestäjä saapui, hänelle varattiin oma rauha äänestää, eikä muiden annettu äänestää samaan aikaan. Äänestyskoppien välissä oli pöytä, joka esti kävelyn koppien takaa. Kun tarvittiin esteetön äänestäminen, kävi lautakunnan jäsen siirtämässä pöydän sivuun, jolloin äänestystila vapautui ja oli noin 1,50 metriä leveä. Yhden äänestäjän avustaja vei äänestäjän paikalleen ja haki hänet äänestyksen tultua suoritetuksi. Muut pääsivät itse paikalle, eikä asiassa ilmennyt vaikeuksia. Järjestely oli toimiva ja äänestyspaikkaan oli helppo kulkea.

Alue 2: Maksjoki: Maksjoen alueella kävi äänestämässä pari liikuntarajoitteista, mutta suoja-keitettä ei tarvittu, vaan kaikki mahtuivat äänestyskoppeihin ja äänestys sujui hienosti.

Alue 6: Moisio: Myös Moisio-äänestysalueella kävi muutama liikuntarajoitteinen. Yhdessä tai kahdessa tapauksessa käytettiin suojapeitettä. Isompia ongelmia ei havaittu, vaikka paikkana kaupungintalo Monkolan aula oli haasteellinen siksi, että sisään-/ulosmenoja oli kaksi. Ruuhkai-simpina hetkinä aula oli ruuhkainen ja siksi vanhuksille tai liikuntarajoitteisille epäkäytännöllinen.

Alue 11: Nummi: Saukkolan kirjastossa oli toinen äänestyskoppi ns. vanha malli, jossa oli kaksi kirjoitustasoa, ylempi ja alempi eli pyörätuolia käyttävät äänestäjät pystyivät hyvin äänestämään. Äänestyskoppi oli niin tilava, että sinne mahtui myös hyvin menemään. Alaovelle tullessa on pieni n.15-20cm porras, johon olisi hyvä saada esim. ramppi. Tosin kaikilla Saukkolassa äänestäneillä on ollut oma saattaja mukana, joka auttaneet ovissa ja kynnyksissä. Vanhaa toimivaa äänestyskoppia ei kylläkään tulisi hävittää.

Yleinen kehittämistoive: Ensi vaaleja silmällä pitäen voitaisiin koppien kylkiin asentaa liukuvat verhot, jotka liikuntarajoitteisen tullessa äänestämään vedetään ulos, ja tällöin toiminta olisi muiden katseilta piilossa. Toki verhot voisivat olla vaikka koko ajan vedettynä ulos, eihän niistä olisi mitään haittaa. Tämä olisi myös erittäin edullinen vaihtoehto.

Lohjan kaupunginhallitus kokouksessaan 19.3.2018 (78 §) päätti lausuntonaan yhtyä keskusvaalilautakunnan selvityksessä esille tulleisiin näkemyksiin. Kaupunginhallitus halusi erityisesti korostaa eduskunnan oikeusasiamiehelle, että keskusvaalilautakunta on samalla päättänyt uusien esteettömien vaalikoppien hankinnasta äänestyspaikoille.

3 RATKAISU

Presidentinvaalin ennakkoäänestyspaikkojen tarkastuksessa tehtyjen havaintojen perusteella Lohjan K-Citymarketin ennakkoäänestyspaikassa oli todettavissa puutteita. Marketin ulkopuolella ei ollut opastetta ennakkoäänestyksestä. Tuulikaapissa oli esite ennakkoäänestyksestä, mutta sen havaitsemista vaikeuttivat muut marketin mainokset. Erityisesti huomiota kiinnitettiin siihen, että äänestystilassa ei ollut niin sanottua esteetöntä äänestyskoppia pyörätuolia tai muita liikkumisen apuvälineitä käyttäville. Vaalivirkailijoiden mukaan Lohjan keskusvaalilautakunnan toimittamista äänestyspaikan vaalimateriaaleista puuttui liikkumisen apuvälineitä käyttäville tarjottava vanerinen syliin asetettava alusta. Näin ollen tarkastuksella ei voitu tarkemmin arvioida alustan rakennetta, eikä sitä turvasiko se riittävällä tavalla äänestäjien vaalisalaisuutta.

Keskusvaalilautakunnan selvityksestä (vaalilautakuntien puheenjohtajien tarkennukset) ilmenee, että ”sylissä pidettävä levy oli melko hankala käyttää, mikäli äänestäjä ei sitä itse pystynyt pitämään tiukasti paikoillaan. Sekä levy että äänestyslippu liukkuivat ja kynäkin pitäisi vielä käteen laittaa. Kun vaaliavustaja tarvitsi kaksi kättä lisäseinän eli pahvilevyn pitämiseen, ei homma kaikilta osin oikein toiminut.”

Olen aikaisemmissa ennakkoäänestyspaikkoja koskevissa ratkaisuisiani todennut, että äänestäjän syliin asetettava irrallinen kirjoitusalue ei turvaa vaalisalaisuuden säilymistä. Jos äänestäjä tarvitsee kirjoitusalueen kannattamiseen vaalivirkailijan apua, näkösuojan mataluuden vuoksi virkailijalla on suora näköyhteys äänestystapahtumaan. Näkemykseni mukaan tällainen irrallinen syliin asetettava kirjoitusalue ei siten täytä vaalisalaisuuteen kuuluvaa keskeistä vaatimusta siitä, että äänestäjä voi muiden katseilta suojattuna täyttää äänestyslippunsa.

Pidän myönteisenä, että saadun selvityksen mukaan varsinaista vaalipäivän äänestystä varten oli jo ryhdytty erityisjärjestelyihin liikuntaesteisten äänestäjien vaalisalaisuuden turvaamiseksi. Vaalipäiväksi oli hankittu suuret kankaat peitteet, joita käyttämällä voitiin selvityksen mukaan turvata vaalisalaisuuden toteutuminen. Selvityksen mukaan peitteiden käyttöä opastettiin vaalilautakuntien vaalikoulutuksessa.

Keskusvaalilautakunta ilmoitti, että esteettömät äänestyskopit laitetaan mahdollisimman pikaisesti tilaukseen seuraavia vaaleja varten. Esteettömiä äänestyskoppeja on tarkoitus sijoittaa kaupungin jokaiseen ennakkoäänestyksen ja vaalipäivän äänestyspaikkaan. Tämän vuoksi asia ei ole johtanut muihin toimenpiteisiin laillisuusvalvontani puitteissa, kuin että kiinnitän keskusvaalilautakunnan ja kunnanhallituksen huomiota tarkastuspöytäkirjassa todettujen seikkojen aiheuttamiin ongelmiin esteettömyydelle ja saavutettavuudelle sekä vaalisalaisuuden turvaamiselle.

Lisäksi kiinnitän huomiota siihen, että oikeusministeriön vaaliohjeen (nro 1) kohdan 4.6.6 mukaan ennakkoäänestyspaikalle opastus tulee järjestää selkeästi esimerkiksi ulkona kadunvarsitauluihin ja viitoituksin. Myös sisälle ennakkoäänestyspaikkaan on järjestettävä tarpeellinen opastus.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä toteamani Lohjan kaupunginhallituksen ja keskusvaalilautakunnan tietoon. Lähetän ratkaisuni tiedoksi myös oikeusministeriölle.